

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 378.56

Наталія ВОВЧАСТА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри технічного перекладу
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

КОМПОНЕНТИ ТА КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У статті висвітлено структурні компоненти готовності до іноземної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту. Проаналізовано сутність ключових понять дослідження (іноземна компетентність, іноземна професійна діяльність, іноземне спілкування тощо). Визначено основні структурні компоненти (мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовий, діяльно-особистісний, результативно-креативний), сформованість яких у сукупності формує означену готовність. Розроблено критерії сформованості готовності до іноземної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту та відповідні показники.

Ключові слова: компоненти, критерії, цивільний захист, професійна діяльність, фахівець.

В статье освещены структурные компоненты готовности к иноязычной профессиональной деятельности будущих специалистов гражданской защиты. Проанализированы сущность ключевых понятий исследования (иноязычная компетентность, иноязычная профессиональная деятельность, иноязычное общение). Определены основные структурные компоненты (мотивационно-целевой, когнитивно-содержательный, деятельностно-личностный, результативно-креативный), сформированность которых в совокупности формирует указанную готовность. Разработаны критерии сформированности готовности к иноязычной профессиональной деятельности будущих специалистов гражданской защиты и соответствующие показатели.

Ключевые слова: компоненты, критерии, гражданская защита, профессиональная деятельность, специалист.

The structural components of preparedness to foreign professional activity of future civil defense specialists are presented in the article. The essence of the key conceptions of the study (foreign language competence, foreign language professional activity, foreign language communication, etc.) is analyzed. The main structural components of formation are defined.

The criteria of formation of preparedness to foreign professional activity of future civil defense specialists and relevant indicators are elaborated.

Key words: components, criteria, civil protection, professional activity, specialist.

Постановка проблеми. У зв'язку з процесами інтеграції України до світового простору, активною співпрацею нашої країни з іншими державами "актуалізується проблема підготовки компетентних, конкурентоспроможних фахівців, професійність яких залежить від рівня й якості іноземної комунікативної компетенції, що зумовлює готовність до професійного спілкування з представниками інших культур" [8, с. 15]. Іноземна компетентність фахівця цивільного захисту є важливою складовою професійної освіти. Володіння іноземними мовами сприяє розвитку його особистості, його здатності застосовувати знання та вміння у професійній діяльності. Метою іноземної підготовки майбутнього фахівця є передусім формування особистості, здатної до спілкування із представниками інших мов та культур, яка прагне до саморозвитку і самореалізації, підвищення рівня освіченості й розширення кругозору, з розвиненими комунікативними навичками, що дозволяють їй вільно спілкуватися з партнерами з інших країн.

Високий рівень іноземної готовності до професійної діяльності дозволяє фахівцеві цивільного захисту повною мірою використовувати можливість сучасних іноземних інформаційних джерел для підвищення свого професійного рівня, бути повноправним учасником діалогу із зарубіжними колегами, реалізувати свій професійний потенціал у міжнародних проектах тощо. Готовність до іноземної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту визначається рівнем сформованості його компонентів за відповідними критеріями та показниками.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Означеній проблемі в галузі освіти приділялася значна увага, зокрема досліджувалися проблеми формування іноземної компетентності (Н. Микитенко, Л. Маслак, Л. Дідух); формування професійно

спрямованої іншомовної компетентності фахівців (М. Прадівляний, О. Кузнецова, Т. Брик); формування готовності до діяльності в екстремальних умовах (О. Бикова, М. Дяченко, Л. Кандибович, М. Козяр, Т. Ткаченко, В. Пономаренко, В. Пліско, Я. Повзик, О. Самонов та ін.). Незважаючи на ґрунтовну розробку в наукових дослідженнях, окремі питання досі лишаються не розв'язаними або потребують додаткового доопрацювання. Це насамперед стосується досліджень компонентної структури готовності до іншомовної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту та критеріальних характеристик їх сформованості.

Мета статті – обґрунтувати критерії, показники та рівні компонентної структури готовності до іншомовної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту

Виклад основного матеріалу. Іншомовну комунікативну компетенцію розуміють як особливість особистості, що визначається обсягом і характером засвоєних знань, умінь і навичок іноземної мови, формування яких відбувається у процесі моделювання іншомовної професійної діяльності [12, с. 190-192] та як феномен відкритого типу, який постійно оновлюється відповідно до просування в процесі професійного становлення; ступінь залучення особистості до комунікативної діяльності [1, с. 5]. Іншомовна комунікативна компетенція також постає ефективним засобом формування особистості. Цей вид компетенції сприяє розвитку особистісних якостей, підвищенню рівня зацікавленості в оволодінні мовою, дає змогу задіяти не лише свідомість студента, але і його почуття та емоції.

О. Маркова вважає, що формування іншомовної комунікативної компетенції у процесі навчання мови характеризується поєднанням навчання міжкультурного спілкування з паралельним освоєнням мови, розширенням культурознавчої обізнаності [8, с. 15]. На її думку, структурними компонентами професійної іншомовної комунікативної компетенції можуть поставати лінгвістичний (володіння мовними засобами спілкування), інформаційний (урахування специфіки наукової, професійної, ділової сфер спілкування), культурологічний (фонові знання про країну, її культуру та реальі), навчальний (дотримання ключового принципу мовної освіти для студентів технічних спеціальностей) та організаційний (поширення різноманітних форм позааудиторної навчальної діяльності) компоненти тощо.

Готовність до діяльності – одна з інтегральних характеристик особистості, спроможність фахівця досягти певного результату в заданих умовах. Готовність до професійної діяльності можна розглядати “як цілісне стійке утворення, що мобілізує особистість на включення до діяльності. Вона не є вродженою, а виникає в результаті певного досвіду людини, заснованого на формуванні її позитивного ставлення до означеної діяльності, усвідомлення мотивів і потреби в ній, об’єктивності її предмета та способів взаємодії з ними” [6, с. 412]. Відповідно до позицій інтегративного підходу дослідники трактують також і сутність готовності фахівця до цього виду професійного спілкування. Н. Логутіна розглядає готовність до професійного іншомовного

спілкування як інтегративну особистісну рису, якою визначається здатність налагоджувати продуктивні комунікативні контакти з партнерами за їхньою спільною діяльністю, ефективно використовувати вербальні й невербальні засоби іншомовного спілкування [7, с. 59]. А. Ніколаєнко трактує готовність до професійного іншомовного спілкування як складне особистісне утворення, що сприяє ефективній взаємодії фахівців у професійній сфері нерідного лінгвокультурного соціуму [9, с. 9].

На наш погляд, готовність до іншомовної професійної діяльності дещо ширша від іншомовної комунікативної компетенції, оскільки містить позакомунікативні компоненти, зокрема самоосвіту [14].

Трактуючи готовність до іншомовної професійної діяльності як одну з інтегральних характеристик особистості майбутніх фахівців цивільного захисту, нами визначено основні структурні компоненти, сформованість яких у сукупності формує означену готовність:

1. *Мотиваційно-цільовий компонент* передбачає наявність рівня сформованості в майбутніх фахівців цивільного захисту пізнавальних потреб та інтересів, а також вольових якостей, спрямованих на розвиток іншомовної підготовки. Він містить мету та є основою, навколо якої об’єднуються всі інші компоненти.

2. *Когнітивно-змістовий компонент* забезпечує знаннями, його дія спрямована на здобуття і збагачення інформації про сутність і структуру іншомовної діяльності, її функції, на реалізацію вмінь оперувати інформацією. Когнітивно-змістовий компонент покликаний допомогти створити умови для постійного вдосконалення знань і навичок, застосовуючи для цього різноманітні джерела інформації. Він забезпечує набуття студентами іншомовних знань, умінь і навичок, що сприяють формуванню в них готовності до професійної діяльності. У межах цього компонента здійснюється формування вмінь студентів самостійно відбирати й опрацьовувати інформацію.

3. *Діяльнісно-особистісний компонент* виявляється через уміння визначити найголовніші прийоми і способи іншомовної професійної діяльності, через оволодіння методами і навичками. Вони формуються в процесі виконання вправ та практичних робіт, написанні рефератів, курсових і дипломних робіт, проходженні переддипломної практики тощо. Цей компонент передбачає організацію самостійної діяльності студента, організацію практичної діяльності студентів з опанування навчального матеріалу.

4. *Результативно-креативний компонент* органічно поєднує три основні компоненти та показує взаємозв’язки між ними, що необхідно для подальшого об’єднання компонентів у цілісну систему. Він передбачає, що в результаті конкретної діяльності формується кінцевий результат підготовки – готовність. Однак на практиці необхідно проводити постійне коригування результату, враховуючи різноманітність особистостей студентів.

Сформованість компонентів визначається за певними критеріями та їх показниками. Термін “критерій” (від грецьк. “*kriterion*”) – основна ознака, за якою одне рішення обирається з більшості (Н. Кузьміна [3]); якості явища, що відображають

його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці (В. Курило [5]), узагальнена характеристика стану об'єкта або результативна характеристика певного процесу (В. Симонов [11]). В. Сластьонін та Л. Подимова переконують, що за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між складними компонентами досліджуваного утворення, а критерії мають визначатися через сукупність специфічних ознак, що відображають усі структурні компоненти, засвідчуючи динаміку якості, що вимірюється в часі [10, с. 115].

Критерії повинні бути адекватні тим явищам, характеристикою яких вони є; чітко відобразити природу явищ, що вимірюються, а також динаміку вимірювання вираженої критерієм властивості; повинні відповідати дидактичній меті, характеризувати зв'язок між нею та результатами навчання, а також виражатися в таких педагогічних поняттях, які можна піддати кількісному аналізу. Вони мають забезпечити відносну простоту вимірювань, легкість розрахунків, доступність і зручність у використанні: критерії повинні дозволяти оцінювати не лише обсяг, а й якість знань і вмінь, не тільки формальні результати навчання, а й творчу роботу студентів [2, с. 304].

Кожен із критеріїв конкретизується низкою показників, системно пов'язаних між собою. Критерій і показник тісно взаємопов'язані: науково обгрунтований вибір критерію значною мірою обумовлює правильний вибір системи показників, і навпаки, якість показника залежить від того, наскільки він повно й об'єктивно характеризує прийнятий критерій [4, с. 79]. Показники – це якісна характеристика окремого значущого компонента системи, який можна оцінити об'єктивно та цілеспрямовано змінити; дані, за якими можна судити про розвиток, хід, стан чогось, якісні та кількісні характеристики кожної якості, тобто міра того чи іншого критерію; засіб, за допомогою якого вимірюються напрями найбільш оптимального вирішення практичних завдань в існуючих або заданих конкретних умовах [13, с. 272].

Нами були розроблені критерії сформованості готовності до іншомовної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту та відповідні показники для кожного критерію:

Мотиваційний критерій із показниками:

- зацікавленість іноземною мовою;
- позитивне ставлення до іншомовної професійної діяльності;
- бажання оволодіти іншомовними знаннями, вміннями та навичками;
- сформованість потреби набути іншомовної професійної компетентності;
- потреба в самореалізації у ході вивчення іноземної мови.

Цілепокладальний критерій із показниками:

- стійкий інтерес до іншомовної професійної підготовки;
- сформованість мотивів і потреб щодо реалізації іншомовної професійної підготовки;
- усвідомлення орієнтації знань і вмінь з іноземних мов на інтереси професійної діяльності;
- формулювання кінцевих цілей навчання в контексті значущості іншомовного професійного самовдосконалення.

Когнітивний критерій із показниками:

- наявність професійних іноземних знань;
- уміння відібрати й опрацювати інформацію;
- уміння класифікувати та систематизувати інформацію;
- наявність лексико-граматичного мінімуму іноземної мови професійного спрямування;
- оволодіння іноземним тезаурусом професійно значущих термінів;
- уміння виділяти елементи знань, що мають професійну спрямованість.

Змістовий критерій із показниками:

- володіння основним словниковим запасом іноземної професійної лексики;
- урахування смислових відтінків і особливостей перекладу з огляду специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту;
- рівень підготовки до професійного спілкування;
- розуміння іноземного тексту професійного профілю;
- систематизація змісту навчального матеріалу;
- опрацювання іноземних джерел із професійною метою.

Діяльнісний критерій із показниками:

- застосування знань з іноземної мови у професійній діяльності;
- здатність до саморозвитку в контексті іноземної професійної компетентності;
- ініціативність в іноземному спілкуванні;
- самостійність у підготовці до іноземної діяльності;
- уміння перекладати професійні тексти з рідної мови на іноземну і навпаки;
- здатність до іноземної професійної самоосвіти;
- готовність до іноземного професійного спілкування в нестандартних умовах.

Особистісний критерій із показниками:

- інтерес до розширення власного професійного досвіду іноземної діяльності;
- прагнення до реалізації власних можливостей, здібностей, особистісних якостей у контексті іноземної професійної діяльності;
- здатність застосовувати іноземні знання та вміння у професійній діяльності;
- здатність до ділових комунікацій у професійній сфері;
- здатність розвивати іноземні знання, вміння та навички;
- вироблення позитивного ставлення до народу – носія іноземної мови та іноземної культури.

Результативний критерій із показниками:

- уміння та навички спілкування іноземною мовою у різних професійних ситуаціях;
- здатність розуміти професійно необхідну інформацію іноземними мовами;
- здатність формулювати професійно необхідну інформацію іноземними мовами;
- володіння системою знань та вмінь лексики загального та професійного характеру;
- знання техніки іноземного спілкування.

Креативний критерій із показниками:

- сформованість культури іноземного мовлення;
- достатній рівень комунікативної компетентності;
- сформованість соціокультурних знань у галузі професійної діяльності;
- уміння використовувати іншомовну готовність за допомогою сучасних телекомунікаційних технологій та мережі Інтернет;
- оволодіння досвідом творчої діяльності в іншомовній професійній діяльності.

Висновки. Таким чином, структурними компонентами готовності до іншомовної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту визначено мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовий, діяльнісно-особистісний та результативно-креативний. Розроблено критерії сформованості готовності до іншомовної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту (мотиваційний, цілепокладальний, когнітивний, змістовий, діяльнісний, особистісний, результативний та креативний) та описано показники для кожного з критеріїв.

До подальших напрямів дослідження відносимо обґрунтування та розробку системи іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барышникова С. Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / С. Н. Барышникова. – Саратов, 2005. – С. 5.
2. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем: проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающихся систем / В. П. Беспалько. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1977. – 304 с.
3. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования : учеб. пособ. / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1980. – 266 с.
4. Кулакова М. В. Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / М. В. Кулакова. – Одеса, 2006. – С. 79.

5. Курило В. С. Моделирование системы критериев оценки развития освіти в регионе / В. С. Курило // Педагогика і психологія. – 1999. – № 2. – С. 35.
6. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / А. Ф. Линенко. – К., 1996. – 412 с.
7. Логутіна Н. В. Формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / Н. В. Логутіна. – Вінниця, 2006. – С. 59.
8. Маркова О. О. Формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх фахівців машинобудівельної галузі / О. О. Маркова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2014. – № 42–43. – С. 15.
9. Николаенко Ю. О. Підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. – К., 2009. – С. 9.
10. Подымова Л. С. Педагогика: инновационная деятельность [Текст] / Л. С. Подымова. – М. : ИЧП "Изд-во Магистр", 1997. – С. 115.
11. Симонов В. П. Педагогический менеджмент: ноу-хау в образовании : учебное пособие / В. П. Симонов. – М. : Высшее образование, 2007. – С. 260.
12. Сура Н. А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування / Н. А. Сура // Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2003. – № 4 (60). – С. 190–192.
13. Танська В. В. Підготовка майбутнього вчителя біології до екологічної освіти старшокласників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. В. Танська. – Житомир, 2006. – 272 с.
14. Vovchasta N. Development of intercultural communication in the Ukrainian military institutions of higher / N.Vovchasta // Interpersonal Mechanisms of Knowledge and Experience Transfer in the process of public relations development. – Published by IASHE London, 2015. – P. 11–13.

Дата надходження до редакції: 05.09.2016 р.